

O Imperialismo

O Imperialismo Europeo

O período comprendido entre 1870 e 1914 marca o auxe dunha nova e agresiva forma de **expansión colonial** que se diferenciou radicalmente da dominación ultramarina dos séculos anteriores. Mentres a primeira onda (séculos XVI-XVIII) estivo ligada principalmente á exploración e ao mercantilismo, a **Segunda Onda Imperialista** foi un reflexo directo da **Segunda Revolución Industrial**.

Nesta fase, as potencias europeas xa non buscaban só territorios e produtos exóticos, senón que a industrialización esixía un control total sobre os recursos e os mercados globais. O ferrocarril, os buques de vapor con casco de aceiro e as armas de fogo de repetición (como as metralhadoras) permitiron aos europeos penetrar no interior dos continentes e someter poboacións con relativa facilidade. A tecnoloxía converteuse nunha ferramenta de dominación.

A competencia entre as nacións era tan intensa que a posesión de colonias se converteu nunha **cuestión de prestixio nacional**. Un país sen un vasto imperio era visto como unha potencia de segunda orde. Isto provocou unha verdadeira "carreira" por repartir o mundo, unha dinámica que, aínda que evitou conflitos directos en Europa durante un tempo, xerou tensións que se acumulaban ata o estalido da Primeira Guerra Mundial.

Este proceso non foi só económico e político, tamén estivo profundamente impregnado de ideoloxía. O **racismo científico** da época, o **darwinismo social** (que aplicaba a teoría da evolución á sociedade humana) e o sentimento de **superioridade cultural** xustificaron a violencia e a explotación. A colonización presentábase ante a opinión pública como unha "misión civilizadora" que levaba o progreso aos pobos "atrasados". Esta idea, coñecida como o "**fardo do home branco**", serviu para xustificar os abusos e a destrución das culturas locais.

Así, o Imperialismo Europeo pode definirse como un sistema de **dominación política, económica e militar** no que un puñado de potencias industrializadas se repartiu a maior parte do mundo, subxugando a poboación local e explotando os seus recursos en beneficio da metrópole. Este fenómeno non só transformou os territorios colonizados, senón que tamén configurou o mapa político do século XX e creou as bases de moitos dos conflitos modernos.

Causas da expansión imperialista

As motivacións para esta nova forma de dominación foron complexas e entrelazáronse para impulsar a carreira colonial. Estas causas non actuaron por separado, senón que se retroalimentaron.

- **Causas económicas:** Foron as máis poderosas e as que explican o momento histórico.
 - **Necesidade de materias primas baratas:** O crecemento sen precedentes da industria europea e estadounidense esixía un volume de materias primas que xa non se atopaba nos seus territorios. Algodón de Exipto e a India para a industria téxtil, caucho do Congo para os pneumáticos, petróleo de Oriente Medio e minerais como o cobre e o estaño eran recursos vitais que se conseguían de forma máis rendible nas colonias.

- **Búsqueda de novos mercados:** A produción industrial masiva xerou un **excedente de bens** que os mercados europeos non podían absorber. As colonias convertéronse en mercados cativos, é dicir, obrigados a comprar os produtos manufacturados da metrópole, eliminando así a competencia e evitando as crises de superprodución.
- **Exportación de capitais:** Os bancos e grandes empresas acumulaban enormes excedentes de capital que non eran rendibles en Europa. Nas colonias, os investimentos en ferrocarrís, portos e minas prometían unha alta rendibilidade. Por exemplo, o investimento británico no ferrocarril indio ou o francés en Indochina.
- **Causas políticas:** O poder e a gloria dunha nación medíanse polo tamaño do seu imperio.
 - **Prestixio e poder internacional:** Un vasto imperio colonial era un símbolo de forza e superioridade. A carreira colonial intensificou as rivalidades e serviu para reafirmar a posición dunha potencia no taboleiro mundial.
 - **Control de territorios estratéxicos:** As potencias competían por dominar puntos crave para as rutas comerciais globais, como canles (Suez, Panamá) ou estacións de repostaxe naval. O control destas zonas era vital para o dominio militar e comercial.
 - **Nacionalismo e control social:** Os gobernos utilizaron a aventura colonial para desviar a atención dos problemas internos (tensións sociais, conflitos de clase) e unir á poboación en torno a un obxectivo común que reforzaba o orgullo nacional.
- **Causas ideolóxicas:** Estas ideas proporcionaban a xustificación moral necesaria para a dominación.
 - **Nacionalismo e racismo:** A crenza na superioridade da propia nación e da "raza branca" dominaba o pensamento da época. Teorías pseudocientíficas como o **darwinismo social**, que aplicaba a loita pola supervivencia de Darwin ás nacións e pobos, sostían que as "razas superiores" estaban destinadas a dominar as "inferiores".
 - **A "misión civilizadora":** Esta ideoloxía, difundida por escritores como Rudyard Kipling no seu poema "O fardo do home branco", afirmaba que os europeos tiñan o deber moral de "civilizar" aos pobos non europeos, levándolles a tecnoloxía, a relixión cristiá e os valores occidentais. Esta idea, con todo, servía para enmascarar a explotación e a violencia.
- **Causas relixiosas e demográficas:**
 - As **misións cristiás**, tanto católicas como protestantes, xogaron un papel crucial na expansión. Acompañaron a exploradores e comerciantes, actuando como axentes de aculturación e estendendo a influencia occidental.
 - O **crecemento demográfico** en Europa no século XIX foi enorme. A emigración de excedentes de poboación cara ás colonias serviu para aliviar a presión social e o desemprego, aínda que este foi un factor menor que os económicos e políticos.
- **Causas científicas e técnicas:**

- As **expedicións xeográficas**, financiadas por sociedades científicas e mesmo gobernos, mapearon o interior de África e Asia. Exploradores como **David Livingstone** ou **Henry Stanley** descubriron recursos e rutas, abrindo o camiño para a posterior conquista militar.
- Os **avances tecnolóxicos** foron cruciais: a **quinina** permitiu loitar contra enfermidades como a malaria, as **armas de fogo de última xeración** (como a metralhadora Maxim) deron unha superioridade militar esmagadora e o **telégrafo** facilitou a comunicación e o control a longas distancias.

As formas de dominación colonial

Para asegurar o control sobre os vastos territorios e os seus recursos, as potencias coloniais non aplicaron un único modelo de goberno. Adaptaron diferentes estratexias segundo as características do lugar, o tipo de poboación ou os seus propios intereses. A elección do modelo de dominación dependía de factores como a resistencia local, a presenza ou non dunha autoridade forte preexistente, e a importancia estratéxica e económica do territorio para a metrópole.

Tipos de Dominación Territorial

- **Colonias:** Eran a forma de dominación máis común e representaban o máximo grao de control. Nestes territorios non existía ningunha autoridade indíxena recoñecida; o poder era exercido directamente pola metrópole a través dunha **administración de funcionarios e un gobernador** nomeados desde a capital. As leis, a xustiza, a economía e o exército estaban totalmente controlados pola potencia colonizadora. As colonias de explotación, como o **Congo Belga** ou a maioría das colonias en **África Occidental e Ecuatorial**, estaban dedicadas á extracción de recursos e a poboación local era subxugada.
- **Dominios:** Este modelo foi empregado case exclusivamente polo **Imperio Británico** e estaba reservado para as súas **colonias de poboación branca**. Nestes casos, a poboación europea era numerosa, polo que se lles concedeu un alto grao de autonomía política e goberno propio. Os Dominios (como **Canadá, Australia, Nova Zelandia** ou a **Unión Sudafricana**) tiñan un parlamento e un primeiro ministro propios, e só estaban vinculados á Coroa británica en asuntos de política exterior e defensa. Este status foi o paso previo para a súa independencia total e pacífica.
- **Protectorados:** Neste modelo, a potencia colonial mantíñase nun segundo plano, pero controlaba as cuestións fundamentais. Formalmente, a autoridade dun gobernante local (un rei, un sultán ou un xefe tribal) seguía existindo e era a cara visible do poder. Porén, as decisións realmente importantes, especialmente as relativas ao exército, a política exterior e as grandes infraestruturas ou a economía, estaban en mans da metrópole. Foi un modelo máis barato de xestionar, xa que se apoiaba nas estruturas de poder xa existentes. Un exemplo clásico é o do **Protectorado español e francés en Marrocos** ou o de **Exipto** baixo control británico.
- **Concesións e Áreas de Influencia:** Eran formas de control máis leves, centradas case exclusivamente na **dominación económica**. Unha **concesión** era un pequeno enclave territorial que se cedía a unha potencia para o seu uso exclusivo, normalmente con fins

comerciais ou económicos (ex. o porto de **Hong Kong**, cedido ao Reino Unido). Unha **área de influencia** era unha rexión onde unha potencia non tiña soberanía territorial, pero si un monopolio informal sobre o comercio, o investimento e a construción de infraestruturas, sen permitir a entrada doutros países. O caso de **China** é o máis representativo, xa que foi dividida en áreas de influencia entre as principais potencias (Reino Unido, Francia, Rusia, Alemaña e Xapón), que controlaban de facto a súa economía.

Formas de Goberno e Explotación

As formas de dominación tamén se poden clasificar segundo a súa metodoloxía de control:

- **Goberno Directo:** Foi o modelo preferido por Francia e Bélxica. Os administradores da metrópole gobernaban directamente, eliminando as autoridades locais e impondo as leis e a lingua do colonizador. O obxectivo era assimilar a poboación local e impoñer unha administración centralizada, como no caso da **África Occidental Francesa**.
- **Goberno Indirecto:** Foi o sistema preferido polo Reino Unido. Consistía en utilizar as estruturas de poder tradicionais e os xefes tribais ou reis locais como intermediarios da administración colonial. Isto resultou ser un método máis barato e con menor necesidade de persoal, aínda que tamén servía para manter as divisións tribais e étnicas, como en moitas partes do **Imperio Británico en África**.

O Reparto de África

O continente africano foi a principal zona de disputa da carreira imperialista. A súa división foi un proceso frenético e, a miúdo, brutal.

- **Os primeiros pasos:** Ata a segunda metade do século XIX, o coñecemento que os europeos tiñan de África limitábase ás zonas costeiras e ás illas. As potencias tiñan alí pequenas factorías comerciais e portos para o comercio de escravos, marfil ou ouro. Non obstante, a partir de 1870, a situación cambiou radicalmente. Exploradores como o escocés **David Livingstone**, que buscaba as fontes do Nilo, ou o británico **Henry Stanley**, que cartografou o río Congo, revelaron ao mundo o interior do continente. As súas expedicións non só foron científicas, senón que tamén abriron o camiño para os misioneiros e, sobre todo, para os comerciantes e os exércitos coloniais. A "febre" por ocupar o territorio comezou.
- **A Conferencia de Berlín (1884-1885):** Para evitar que as rivalidades en África desembocasen nunha guerra directa en Europa, o chanceler alemán **Otto von Bismarck** convocou esta conferencia. Foi un evento clave que fixou as regras do xogo colonial. Os principais acordos foron:
 - **A liberdade de navegación** nos ríos Níxer e Congo para o comercio.
 - O **recoñecemento do Estado Libre do Congo** como propiedade persoal do rei Leopoldo II de Bélxica, o que inaugurou un dos réximes coloniais máis brutais.
 - O principio de **ocupación efectiva**. Este era o punto máis importante: para reclamar a soberanía sobre un territorio africano, unha potencia non só tiña que anunciarlo, senón que debía demostrar que tiña unha presenza militar e administrativa real sobre

o terreo. Isto provocou que en menos de 30 anos (de 1885 a 1914), a maior parte do continente africano quedase completamente repartida entre as potencias europeas.

- **Os conflitos internacionais:** A pesar da conferencia, as ambicións coloniais xeraron serias tensións:
 - **A Crise de Fachoda (1898)** en Sudán, onde se atoparon as expedicións francesa e británica. Francia buscaba crear un imperio continuo de oeste a leste, mentres que o Reino Unido pretendía conectar as súas colonias de norte a sur. A tensión foi máxima, pero Francia retirouse para evitar unha guerra.
 - **A Guerra dos Bóeres (1899-1902)** en Sudáfrica. Foi un conflito entre o Imperio Británico e os colonos de orixe holandesa (os bóeres), que xa levaban xeracións vivindo alí. A guerra estalou polo control das xigantescas reservas de diamantes e ouro. Foi unha guerra especialmente dura para os británicos e demostrou a brutalidade do imperialismo.
 - **As Crises de Marrocos (1905 e 1911)**, que enfrontaron a Alemaña e Francia e que a piques estiveron de iniciar un conflito a gran escala.

O reparto de África foi unha demostración do poder europeo e ignorou por completo a realidade política, cultural e étnica das poboacións africanas, cuxas fronteiras foron trazadas con escuadra e cartabón polos diplomáticos en Europa.

A expansión imperialista en Asia

A expansión en Asia foi un proceso diferente ao de África. Moitos territorios asiáticos non foron directamente conquistados, senón que se estableceron sistemas de control económico ou político máis indirectos, xa que moitos contaban con gobernos ou imperios preexistentes e con exércitos máis organizados.

- **O Imperio Ruso:** A súa expansión non foi marítima, senón **terrestre**, cara a Asia central e Siberia. Rusia avanzou continuamente, construíndo ferrocarrís como o **Transiberiano** para consolidar o seu dominio e chegar ao Pacífico, onde fundou o porto de Vladivostok. Esta expansión chocou cos intereses británicos en Persia (Irán) e coa emerxente potencia xaponesa en Manchuria.
- **O Imperio Británico:** A **India** era a súa posesión máis importante, coñecida como "a xoia da coroa". Despois da **Revolta dos Sepoys (1857)**, a administración pasou directamente á Coroa británica e a raíña Vitoria foi proclamada emperatriz da India. Desde alí, o Imperio Británico expandiuse, dominando **Birmania** e **Malaisia** e establecendo bases comerciais estratéxicas como **Singapur** e **Hong Kong**. Tamén reforzou a súa influencia en Exipto, para controlar a Canle de Suez, e en Oriente Medio.
- **O Imperio Francés:** A principal posesión de Francia en Asia foi **Indochina** (actualmente Vietnam, Laos e Camboxa), que foi conquistada en varias fases. Os franceses organizaron a zona como unha colonia de explotación, rica en arroz, caucho e minerais. Tamén estableceron protectorados e colonias máis pequenas noutros puntos de Asia.
- **Outros imperios:** Outras potencias tamén se uniron á carreira imperialista en Asia:

- **Alemaña** obtivo colonias menores no Pacífico e no porto chinés de Kiaochou.
- **Italia** e **Holanda** tamén mantiveron posesións importantes.
- **Bélxica** explotou o **Congo** de forma brutal.
- **O caso de China:** China non foi conquistada por unha soa potencia, senón que foi dividida en **áreas de influencia** ou **concesións**. O vello imperio chinés estaba moi debilitado por crises internas e revoltas, o que permitiu que potencias como o **Reino Unido**, **Francia**, **Rusia**, **Alemaña** e, máis tarde, **Xapón**, impuxesen tratados desiguais. China mantívose formalmente independente, pero estaba totalmente sometida aos intereses económicos estranxeiros, que controlaban os seus portos, ferrocarrís e minas. A derrota nas **Guerras do Opio** e na **Revolta dos Bóxers** selaron o seu destino.

As consecuencias do Imperialismo

As consecuencias do imperialismo foron inmensas e, na súa maioría, negativas para os territorios colonizados. O dominio europeo non só tivo efectos económicos, senón que tamén alterou de xeito profundo as estruturas sociais, políticas e culturais dos pobos que someteu.

Consecuencias económicas: A explotación do territorio

- **Explotación de recursos:** As metrópoles impuxeron unha economía de **explotación** orientada ás súas propias necesidades. Os recursos naturais (minerais, caucho, algodón, etc.) foron apropiados de forma masiva e sen compensación. Creáronse enormes **economías de plantación** e **monocultivos** (por exemplo, de café, té ou caucho), o que destruíu a agricultura de subsistencia tradicional e deixou ás poboacións locais dependentes das potencias europeas.
- **Infraestruturas e dependencia:** As potencias construíron portos, ferrocarrís e pontes, pero facíano co único obxectivo de facilitar a extracción de recursos cara aos portos de exportación, non para vertebrar a economía local. Isto creou unha **dependencia estrutural** que continuaría moito despois da descolonización, xa que os países non tiñan unha economía diversificada.
- **Miseria e traballo forzado:** A poboación indíxena foi sometida a traballo forzado ou a condicións de semiescravidude nas minas e plantacións, co fin de producir bens para a metrópole. O nivel de vida da maioría da poboación diminuíu, e as fames tornáronse comúns.

Consecuencias sociais e políticas

- **Destrucción de sociedades e culturas:** As potencias coloniais alteraron ou destruíron as estruturas sociais e políticas tradicionais. A introdución de **novas fronteiras políticas**, trazadas polos europeos sen ter en conta as etnias ou as culturas locais, foi unha das consecuencias máis graves. Estas novas divisións foron a causa de moitos dos conflitos étnicos e guerras civís que asolaron África e Asia no século XX e que continúan na actualidade.

- **Xerarquías e aculturación:** Os europeos impuxeron as súas propias xerarquías, subordinando ou eliminando as elites locais. A poboación indíxena foi considerada inferior e os seus valores foron desprezados. Este proceso de **aculturación** levou á perda de linguas, tradicións e sistemas de coñecemento.
- **Nacemento do nacionalismo:** A imposición cultural e o trato desigual xeraron unha crecente resistencia. As elites locais que estudaron en Europa comezaron a difundir ideas como o dereito á autodeterminación e a soberanía, dando orixe aos **movementos nacionalistas** nas colonias que loitarían pola independencia a mediados do século XX.

Consecuencias demográficas

- **Aumento da poboación e desequilibrios:** A introdución de medicamentos europeos e a mellora das condicións hixiénicas en certas zonas (aínda que limitadas) provocaron un descenso da mortalidade. Porén, este crecemento demográfico descontrolado levou a un **desequilibrio entre a poboación e os recursos dispoñibles**, o que xenerou unha fame crónica.
- **Migracións forzadas:** O imperialismo provocou migracións forzadas de persoas escravizadas ou recrutadas para traballos forzados.

O imperialismo, en definitiva, non só transformou os territorios e as súas economías, senón que tamén plantou as sementes de moitos dos problemas políticos e sociais que aínda hoxe afectan a moitos países de África e Asia.

O Imperialismo xaponés e estadounidense

O fenómeno imperialista non foi exclusivo das potencias europeas. Dous novos actores xurdiron con forza a finais do século XIX, adoptando as mesmas prácticas de expansión e dominación para consolidar a súa posición no mundo.

- **O expansionismo xaponés:** Tras a **Restauración Meiji (1868)**, Xapón pasou de ser un país feudal e illado a unha potencia industrial e militar de primeira orde. O obxectivo da súa rápida modernización era claro: evitar ser colonizado e, ao mesmo tempo, crear o seu propio imperio en Asia para asegurar recursos e mercados. O imperialismo xaponés estivo impulsado por unha forte ideoloxía nacionalista e pola necesidade de materias primas.
 - A **Primeira Guerra Sino-Xaponesa (1894-1895)** foi a súa primeira gran vitoria, que lle permitiu anexionar a illa de **Formosa (Taiwán)**.
 - A **Guerra Ruso-Xaponesa (1904-1905)** foi o punto de inflexión. A derrota do Imperio Ruso, unha potencia europea, a mans de Xapón marcou o seu ascenso definitivo como gran potencia imperialista en Asia.
 - A culminación do seu dominio produciuse coa **anexión total de Corea en 1910**, que foi sometida a un réxime de ocupación militar.
- **O Imperialismo estadounidense:** A expansión de Estados Unidos foi moito máis contida que a europea, pero non por iso menos significativa. A súa política exterior baseábase na **Doutrina Monroe** (“América para os americanos”), que rexeitaba a intervención de

potencias europeas en América, pero que na práctica se utilizou para xustificar a súa propia expansión no continente e no Pacífico.

- A **Guerra hispano-estadounidense (1898)** marcou o inicio do seu imperialismo ultramarino. Tras derrotar a España, os EUA apoderáronse de **Porto Rico** e **Guam** e estableceron un control sobre **Cuba** e **Filipinas**. Cuba formalmente non era unha colonia, senón un protectorado, o que lle permitía a EE.UU. intervir na súa política interna.
- O seu interese económico e estratéxico centrábase en asegurar mercados e rutas comerciais. O mellor exemplo é a súa intervención en **Panamá** para asegurar a construción do **Canal de Panamá** e así controlar a comunicación marítima entre o Atlántico e o Pacífico.
- Ademais, anexionaron **Hawai** e influíron en moitas nacións latinoamericanas a través da "diplomacia do dólar", que consistía en exercer o seu poder a través do control económico.